

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ประเทศไทยประสบปัญหาในเรื่องการลงโทษนิติบุคคลในความผิดทางอาญาที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญายังไม่มีขอบเขตครอบคลุมไปถึงความรับผิดของนิติบุคคล ซึ่งประเทศไทยได้มีแนวทางในการพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการเริ่มต้นที่องค์กรศาลได้พิพากษาตีความความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 291 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งได้กำหนดให้ “ผู้ใด” เป็นบุคคลที่ต้องรับผิด ให้รวมถึงนิติบุคคลด้วย ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3446/2537 จากคำพิพากษานี้ยังไม่เป็นที่สรุปได้แน่ชัดว่าศาลได้นำหลักการใดมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดที่เกิดจากการประมาทของนิติบุคคล เนื่องจากยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งจากการศึกษาแล้วน่าจะเป็นการนำหลักการ Identification Doctrine ซึ่งเป็นหลักการที่ศาลใช้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลทางอาญาในความผิดที่ต้องการเจตนา มาปรับใช้

แต่จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แม้จะมีข้อดีในแง่มุ่งทางสังคมที่สมควรลงโทษนิติบุคคลในความผิดนี้ให้ครอบคลุมขึ้น เนื่องจากปัจจุบันพบว่านิติบุคคลขาดความระมัดระวังในการดำเนินการและเกิดผลกระทบต่อประชาชนมากขึ้น แต่หากมองในแง่ของวิชาการ กลับพบว่าเกิดปัญหาที่ตามมา คือ การพิพากษาโดยไม่มีกฎหมายมารองรับ เนื่องจากในช่วงแรกที่ศาลได้พิพากษาความผิดที่ต้องการเจตนาโดยใช้หลัก Identification Doctrine นั้น ได้นำมาปรับใช้โดยผ่านหลักกฎหมายแพ่งในเรื่องความประสงค์ของนิติบุคคล ซึ่งอาจยังเป็นปัญหาทางวิชาการเช่นกันว่าเจตนาในทางอาญากับความประสงค์ในทางกฎหมายแพ่งนั้นแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ในส่วนของความผิดที่เกิดจากความประมาทนั้นแตกต่างจากเจตนาและความประสงค์ จึงเห็นได้ชัดว่าไม่สามารถนำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้โดยผ่านหลักกฎหมายแพ่งได้ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัญหาในเรื่องการปรับใช้กฎหมายที่ไม่ถูกต้องตามนิติวิธีในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล กล่าวคือ ปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่านิติบุคคลสามารถมีความรับผิดทางอาญาในความผิดฐานต่างๆได้มากขึ้น แต่กระบวนการนิติบัญญัติของประเทศไทยยังไม่ได้มีการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงให้ครอบคลุม ปัญหาจากการขาดการนิติบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล รวมทั้งการขาดหลักการที่ชัดเจนในการนำมาปรับใช้ ส่งผลให้การลงโทษ

นิติบุคคลในทางอาญาสำหรับความผิดฐานต่างๆ รวมทั้งกรณีความประมาทนั้นยังไม่ถูกต้องตามระบบกฎหมายของไทย และไม่สามารถลงโทษให้เหมาะสมได้ดีเท่าที่ควร

พิจารณาในเรื่องนิติวิธี จากการศึกษาหลักความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลในต่างประเทศพบว่าปัจจุบันมีหลายประเทศได้มีการยอมรับให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทได้ และในการปรับใช้หลักกฎหมายดังกล่าว ในช่วงแรกก็เป็นเช่นเดียวกับประเทศไทยที่ได้ประสบปัญหาในการบังคับใช้ แต่อาจแตกต่างกันบ้างในเรื่องของเนื้อหาซึ่งอาจเนื่องจากหลักเกณฑ์ทางกฎหมายและระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าแต่ละประเทศได้พยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเพื่อให้มีความเหมาะสมกับหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่มีอยู่และถูกต้องตามนิติวิธีของระบบกฎหมายของตนเอง

ประเทศอังกฤษประสบปัญหาความไม่เหมาะสมในเรื่องหลักการในการวินิจฉัยความรับผิดชอบประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยนิติบุคคล ซึ่งเกิดจากในช่วงแรกกฎหมายคอมมอนลอว์ไม่ได้มีการยอมรับให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบในความผิดฐานนี้ได้ แต่ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อศาลคอมมอนลอว์ได้มีการยอมรับว่านิติบุคคลสามารถรับผิดชอบในความผิดฐานนี้ได้ ศาลได้นำหลักการ Identification Doctrine ซึ่งเป็นหลักการเดิมที่ใช้ในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในความผิดที่ต้องการเจตนามาปรับใช้สำหรับลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐาน corporate manslaughter แนวคิดที่สำคัญของหลักการ Identification Doctrine คือเป็นหลักที่ให้พิจารณาการกระทำความผิดที่ตัวบุคคลธรรมดาซึ่งมีฐานะที่สูงพอที่จะเป็นชีวิตและจิตใจของนิติบุคคลได้มาเป็นพื้นฐาน นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในความผิดเมื่อพิสูจน์ได้ว่าผู้บริหารระดับสูง หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้น มีความผิดด้วย

ปัญหาที่เกิดจากการใช้หลักการ Identification Doctrine สำหรับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในความฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ข้อแรกคือหลักการนี้จำกัดตัวบุคคลผู้กระทำการแทนนิติบุคคลเฉพาะบุคคลที่เป็น directing mind and will เท่านั้น ซึ่งตามหลักคอมมอนลอว์ตีความถึงตัวบุคคลค่อนข้างแคบ จะหมายถึงเฉพาะผู้บริหารระดับสูงพอที่เปรียบเสมือนตัวนิติบุคคลเอง และปัญหาอีกข้อหนึ่งคือ ปัญหาที่ต้องพิจารณาความผิดของนิติบุคคลโดยพิจารณาพื้นฐานมาจากบุคคลธรรมดา ซึ่งการพิจารณาความรับผิดชอบฐานนี้ในตัวผู้บริหาร คือ ความผิดฐาน manslaughter by gross negligence ซึ่งต้องมีการพิสูจน์การกระทำที่เป็นความผิด (actus reus) และจิตใจที่ชั่วร้าย (mens rea) ซึ่งในความผิดฐานนี้กำหนดให้พิจารณาถึงความประมาทอย่างร้ายแรง ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองดังกล่าวต้องมีอยู่ในตัวผู้บริหาร

อย่างสมบูรณ์ จึงจะถือว่าผู้บริหารต้องรับผิดชอบ และจะส่งผลให้เชื่อมโยงไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคลด้วย

ความยากลำบากในการนำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้สำหรับความผิดฐาน corporate manslaughter เนื่องจากปัจจุบันการดำเนินงานของนิติบุคคลมีโครงสร้างที่ซับซ้อน มีการแบ่งสายงานตามลำดับชั้น ผู้บริหารระดับสูงไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติงานหรือควบคุมงานโดยตัวเอง การกระจายความรับผิดชอบตามสายงานต่างๆ ส่งผลให้การพิสูจน์ถึงความประมาทอย่างร้ายแรงนั้นทำได้ยาก ประกอบกับผู้บริหารระดับสูงไม่ได้เป็นผู้ควบคุมงานด้วยตัวเอง จึงเป็นการยากที่จะพิสูจน์ความประมาทอย่างร้ายแรงของผู้บริหารผ่านการทำงานของลูกจ้าง แล้วนำไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคล ประเทศอังกฤษจึงได้มีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราพระราชบัญญัติ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007 ออกมาบังคับใช้ลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย โดยได้มีการปรับเปลี่ยนหลักการในการพิสูจน์ความผิดมาเป็นการพิจารณาในรูปแบบ Management Failure แทน

Management Failure เป็นรูปแบบการพิจารณาที่ให้อำนาจที่ภาพรวมของการบริหารจัดการที่ผิดพลาดของนิติบุคคล ที่ต่ำกว่ามาตรฐานการบริหารจัดการของนิติบุคคลในรูปแบบเดียวกันแทนการพิจารณาที่ต้องนำความผิดของบุคคลธรรมดามาเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคล กล่าวคือในการพิจารณาความรับผิดชอบของนิติบุคคล แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าผู้บริหารคนใดของนิติบุคคลมีความประมาทอย่างร้ายแรง แต่หากพิสูจน์ได้ว่าการรวมกันของบุคคลธรรมดาของการปฏิบัติงานนั้นๆ ได้ก่อให้เกิดความประมาทอย่างร้ายแรงขึ้น และเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายแล้ว นิติบุคคลต้องรับผิดชอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นการนำหลัก Aggregation มาปรับใช้แต่ทั้งนี้ยังจำกัดอยู่เพียงการพิจารณาเฉพาะในผู้บริหารระดับสูง และในขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้ศาลมองภาพรวมของการบริหารจัดการที่ผิดพลาดในแง่มุมที่กว้างมากขึ้น คือศาลสามารถนำเอาแนวคิด ทศนคติ นโยบาย หรือวัฒนธรรมองค์กรในเรื่องนั้นๆ มาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งในทฤษฎีกฎหมายอังกฤษเรียกหลักการนี้ว่า corporate mens rea เนื่องจากเห็นว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนความเป็นจริงในการดำเนินงานของนิติบุคคลได้ดีมากยิ่งขึ้น

การพิจารณาในรูปแบบ management failure ถูกนำมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากหลัก Identification Doctrine เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันปรับเปลี่ยนไป โครงสร้างการดำเนินงานของนิติบุคคลในปัจจุบันมีความซับซ้อน การดำเนินงานมีการถ่ายโอนอำนาจการ

บริหารการจัดการมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้การพิจารณาความผิดฐานดังกล่าวโดยต้องพิจารณาหาตัวบุคคลที่เป็นผู้บริหารระดับสูง และพิจารณาว่าผู้แทนมีความประมาทอย่างร้ายแรงหรือไม่นั้นเป็นการยาก ดังนั้นจึงได้มีการนำหลัก Management Failure มาปรับใช้สำหรับความผิดฐานนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ศาลไม่ต้องพิจารณาที่ตัวผู้บริหารระดับสูง แต่ปรับเปลี่ยนเป็นการมองที่ภาพรวมของการบริหารจัดการนิติบุคคลว่าต่ำกว่ามาตรฐานหรือไม่ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าผู้บริหารระดับสูงนั้นอาจจะไม่มีความประมาทอย่างร้ายแรงที่สมบูรณ์ในตัวเอง โดยการพิจารณาสามารถนำเอาแนวคิด ทศนคติ นโยบายของนิติบุคคลมาปรับใช้ด้วย หากพิจารณาแล้วว่ามาตรฐานในเรื่องดังกล่าวนิติบุคคลที่เป็นประเภทเดียวกับจำเลยจัดการอย่างไรแต่จำเลยจัดการได้ต่ำกว่าถือว่าเป็นความประมาท ซึ่งในการฟ้องคดีจะเป็นการฟ้องนิติบุคคลเป็นจำเลย ส่วนผู้แทนนั้นอาจเป็นเพียงพยานในคดีที่ฟ้องร้องนิติบุคคลเท่านั้นจึงไม่ต้องพิจารณาจากมาตรฐานของบุคคลธรรมดาอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้มีการปรับเปลี่ยนหลักการใช้ในการพิจารณา แต่หากกล่าวถึงในเรื่องระดับของความประมาท สำหรับระดับของความประมาทสำหรับความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายนั้นยังคงนำระดับความประมาทอย่างร้ายแรงมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งเป็นระดับที่กฎหมายคอมมอนลอว์เห็นว่าไม่ได้เป็นเพียงการกระทำที่ประมาท แต่ยังเป็นความประมาทที่ชั่วร้ายซึ่งถือเป็นจิตใจที่ชั่วร้ายน่าตำหนิ ซึ่งเพียงพอที่จะทำให้บุคคลต้องรับโทษในทางอาญา ความประมาทอย่างร้ายแรงในความผิดฐานนี้ คือ การกระทำที่ต่ำกว่ามาตรฐานของบุคคลที่มีหน้าที่เช่นเดียวกับจำเลยกระทำเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นการเพิกเฉยหรือไม่แยแสในการที่จะป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวซึ่งบุคคลผู้มีอาชีพเช่นเดียวกับจำเลยรับรู้หรือคาดเห็นถึงภัยที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งใน CMA ให้พิจารณาว่าการฝ่าฝืนต่อหน้าที่อย่างร้ายแรง (gross breach) มาพิจารณา

จากแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้นทำให้เห็นถึงการปรับใช้กฎหมายที่ถูกต้องตามนิติวิธีของระบบคอมมอนลอว์อย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้จากการแก้ปัญหาเริ่มต้นที่ศาลคอมมอนลอว์ได้พิพากษาโดยนำหลัก Identification Doctrine ซึ่งเป็นหลักที่ใช้ในกฎหมายแพ่งและนำมาใช้ในความผิดอาญาที่ต้องการเจตนามาบังคับในความผิดที่เกิดจากการกระทำประมาทถือเป็นการยึดถือตามหลัก precedent ต่อมาเมื่อหลักดังกล่าวไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้เข้ามาแก้ไขปัญหาโดยได้บัญญัติฐานความผิดใหม่ขึ้นมา คือ CMA ทั้งนี้เพื่อให้ศาลต้องจำกัดการพิพากษาไว้ตามหลักคำพิพากษาก่อนๆซึ่งเป็นไปตามหลัก

precedent ของคอมมอนลอว์ เนื่องจากหลักการเดิมไม่มีความเหมาะสมอีกต่อไปในกฎหมายจึงต้องมีการแก้ไขโดยฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งถือว่าเป็นการถูกต้องตามนิติวิธีของคอมมอนลอว์

พิจารณาในส่วนของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้ประสบปัญหาในเรื่องข้อโต้แย้งต่างๆในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลเช่นเดียวกัน ประเทศฝรั่งเศสได้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเริ่มจากนโยบายทางอาญาที่ประสงค์จะให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบมากขึ้น จึงได้มีการเริ่มต้นแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยวิธีการทางนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นนิติวิธีที่ถูกต้องของระบบซีวิลลอว์ ทั้งนี้ฝ่ายนิติบัญญัติได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเพื่อให้ครอบคลุมความรับผิดชอบของนิติบุคคลให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานความผิดต่างๆ ซึ่งในการแก้ไขกฎหมายนั้น มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากได้บัญญัติโดยการแก้ปัญหาคือข้อโต้แย้งต่างๆที่เกิดขึ้นไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องการกระทำที่มีข้อโต้แย้งว่านิติบุคคลนั้นไม่มีชีวิต ร่างกาย จึงไม่อาจมีการกระทำที่จะเป็นความผิดทางอาญาได้ โดยฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้คลี่คลายข้อโต้แย้งดังกล่าวโดยการบัญญัติเป็นหลักการทั่วไปของประมวลกฎหมายอาญาไว้ว่า ในการพิจารณาการกระทำความผิดของนิติบุคคลให้พิจารณาจากการกระทำของผู้แทน ซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 121-2 ซึ่งถือเป็นการวางหลักเกณฑ์ในเรื่ององค์ประกอบความรับผิดชอบในส่วนของผู้กระทำ

2. ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องโทษที่เห็นว่าโทษที่มีอยู่ เช่น ประหารชีวิต หรือจำคุกนั้นไม่เหมาะสมกับนิติบุคคล ในการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวฝ่ายนิติบัญญัติได้มีการบัญญัติโทษสำหรับนิติบุคคลไว้แยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา ซึ่งจากการวิเคราะห์แล้วจะพบว่าเป็นโทษที่กระทบต่อตัวนิติบุคคลมากขึ้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขในส่วนของการบังคับโทษ

ทั้งนี้ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปในการวินิจฉัยความรับผิดชอบของนิติบุคคลไว้คือ นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบหากเป็นการกระทำความผิดขององค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลกระทำให้ขึ้นเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ซึ่งถือว่าการกระทำดังกล่าวนี้ให้พิจารณาความรับผิดชอบจากองค์กรหรือผู้แทน ซึ่งรวมถึงความรับผิดชอบโดยประมาทที่ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 221-6 รวมอยู่ในความผิดฐานทำให้ผู้อื่นตายโดยไม่เจตนา และมาตรา 222-19 ในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ซึ่งมาตรา 221-7 และมาตรา 222-21 ได้บัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในความผิดฐานนี้ด้วย และในส่วนโทษได้มีการบัญญัติโทษที่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคลไว้แยกจากบุคคลธรรมดา โดยในมาตรา 131-37 ได้กำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลไว้ คือ โทษปรับ ซึ่งมีอัตราสูงกว่าบุคคลธรรมดาไม่เกินห้าเท่า และโทษอื่นๆที่กำหนดไว้ในมาตรา 131-39 ซึ่งกำหนดไว้ 9 ประการ ซึ่งเป็นโทษที่กำหนดสำหรับความผิดชั้นอุกฤษโทษและมรยโทษ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดโทษสำหรับความผิดลหุโทษแยกไว้ต่างหากด้วย ซึ่งพอจะ

สรุปได้ว่าการกำหนดโทษทางอาญาของนิติบุคคลนั้นฝรั่งเศสได้กำหนดขึ้นตามความร้ายแรงของความผิดแต่ทั้งนี้ก็ล้วนแต่เป็นโทษที่มีความร้ายแรงและกระทบต่อสิ่งที่นิติบุคคลหวงแหนได้มากขึ้น

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการบัญญัติหลักการทั่วไปในเรื่องความรับผิดทางอาญาไว้ในมาตรา 121-2 นั้น มีลักษณะเป็นการนำหลัก Identification Doctrine มาปรับใช้ โดยผ่านกระบวนการนิติบัญญัติโดยการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งถือเป็นการปรับใช้ตามนิติวิธีของระบบคอมมอนลอว์

นอกจากนี้ในการบัญญัติกฎหมายนั้น ฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้คำนึงถึงเรื่องฐานความผิดที่ประสงค์จะลงโทษนิติบุคคลด้วย โดยในช่วงแรกมีลักษณะของความรับผิดที่จำกัดเฉพาะเท่าที่กฎหมายบัญญัติเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีนโยบายทางอาญาที่จะลงโทษนิติบุคคลในความผิดต่างๆ เพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการอธิบายในการแก้ไขกฎหมายที่ไม่ต้องการจำกัดความรับผิดของนิติบุคคลอีกต่อไป จึงได้มีการแก้ไขให้นิติบุคคลสามารถรับโทษเป็นการทั่วไปได้ ซึ่งส่งผลให้ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมายสามารถปรับใช้กฎหมายลงโทษนิติบุคคลได้กว้างขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงที่ไม่ได้มีการกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดในความผิดฐานนั้นไว้ และเป็นกรณีที่ไม่ได้กำหนดถึงฐานะของผู้กระทำผิดที่จะสามารถตีความรวมถึงนิติบุคคลได้แล้ว ศาลฝรั่งเศสก็จะไม่พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในฐานความผิดนั้น แต่ในปัจจุบันปัญหาต่างๆ ดังกล่าวก็ได้มีการแก้ไขโดยวิธีการนิติบัญญัติโดยการบัญญัติให้รับผิดเป็นการทั่วไปแล้ว

แนวทางการแก้ไขปัญหาของไทย ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าประเทศไทยได้เริ่มแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเริ่มต้นที่องค์กรศาลได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 291 จะเห็นได้ว่ามีลักษณะเดียวกับการแก้ไขปัญหในระบบคอมมอนลอว์ซึ่งเป็นระบบ judge made law ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวนั้นได้มีปัญหามาตามคือ ปัญหาในเรื่องหลักการและหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการวินิจฉัยที่ชัดเจน และปัญหาในเรื่องนิติวิธี

ปัญหาข้อแรก คือ ปัญหาในเรื่องตัวบุคคลที่จะนำการกระทำมาเป็นความผิดเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ความรับผิดของนิติบุคคล จากการวิเคราะห์พบว่าปัญหาในเรื่องดังกล่าวในหลายๆ ประเทศประสบเช่นเดียวกัน เนื่องจากทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และไทย ได้นำแนวคิดหรือหลักการ Identification Doctrine มาปรับใช้ ซึ่งจะทำให้ความหมายของผู้แทนนิติบุคคลได้ค่อนข้างแคบ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนั้นควรได้มีการแก้ไขโดยขยายความหมาย หรือตีความของคำว่าผู้แทนให้กว้างมากยิ่งขึ้น โดยให้พิจารณาจากโครงสร้าง การดำเนินงาน การดำเนินการขององค์การมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

ปัญหาข้อต่อมา คือ ปัญหาในเรื่องหลักการและหลักเกณฑ์ที่นำมาปรับใช้ เนื่องจากนิติบุคคลเป็นบุคคลที่สมมติขึ้นไม่มีร่างกายที่จะสามารถกระทำการได้ด้วยตนเอง นิติบุคคลต้องกระทำการต่างๆผ่านบุคคลธรรมดา ดังนั้นในการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลจึงควรมีการพิจารณาถึงหลักการที่จะนำมาเชื่อมโยงการกระทำของบุคคลธรรมดาไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคล จากการวิเคราะห์หลักจากคำพิพากษาแล้วไม่พบว่ามีให้นำหลักการใดมาปรับใช้อย่างแน่ชัด แต่ค่อนข้างมีแนวโน้มว่ามีลักษณะเป็นการนำหลัก Identification Doctrine มาปรับใช้ซึ่งเป็นหลักการที่ต้องพิจารณาความรับผิดชอบของบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นผู้แทนแล้วเชื่อมโยงไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคล ส่วนมาตรฐานในการใช้ความระมัดระวังของบุคคลธรรมดา ตามมาตรา 59 วรรค 4 แห่งประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติให้นำหลัก “วิสัย” และ “พฤติการณ์” มาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งวิสัยหมายถึงสภาพภายในของผู้กระทำ โดยไม่ต้องลงลึกไปถึงจิตใจ เช่น อายุ เพศ ประสบการณ์ วิชาชีพ เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าหลักการ Identification Doctrine นั้นเป็นหลักการที่อาจนำมาใช้ได้สำหรับกฎหมายไทย เนื่องจากความประมาทของไทยนั้นไม่ต้องพิจารณาถึงระดับความร้ายแรงซึ่งต้องมีการพิสูจน์ความชั่วร้ายของจิตใจ แต่อาจจะไม่ครอบคลุมในความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทได้อย่างเพียงพอ

จากการให้ความหมายดังกล่าวหากนำหลัก Identification Doctrine มาปรับใช้กับความรับผิดชอบอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลแล้วจะพบว่าจะเป็นเหตุให้ศาลต้องพิจารณาถึงความประมาทของผู้แทนก่อนแล้วจึงนำไปสู่ความรับผิดชอบของนิติบุคคลหากพิจารณาได้ว่าผู้แทนนั้นกระทำโดยประมาท ทั้งนี้ในการพิจารณาต้องมีการสมมติบุคคลที่มีวิสัยเช่นเดียวกับผู้แทนมาเปรียบเทียบ หากผู้แทนพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังไม่ต่ำกว่ามาตรฐานของผู้แทนคนอื่นที่มีวิสัยและพฤติการณ์เดียวกับตนแล้วผู้แทนคนนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้เห็นว่าหลักการนี้ยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ เนื่องจากหากผู้แทนแต่ละคนมีวิสัยที่แตกต่างกันแล้วอาจจะส่งผลให้มาตรฐานในการใช้ความระมัดระวังของนิติบุคคลแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้อาจจะส่งผลให้นิติบุคคลที่มีประเภทกิจการในลักษณะเดียวกันมีขนาดความระมัดระวังไม่เท่ากันเนื่องจากความระมัดระวังที่ใช้วินิจฉัยนี้เป็นการพิจารณาในตัวผู้แทน

เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับอังกฤษแล้วพบว่าหลักการ Management Failure ซึ่งรัฐสภานำมาปรับใช้ในพระราชบัญญัติ CMA นั้น ซึ่งให้พิจารณาความประมาทของนิติบุคคลโดยมองที่ภาพรวมของการบริหารจัดการในระดับสูงที่ผิดพลาด และได้ขยายความหมายของบุคคลที่จะถือเป็นผู้บริหารระดับสูงหรือผู้แทนที่กว้างมากขึ้น โดยขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างการดำเนินงาน ความรับผิดชอบ และในขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณาโดยมองที่แนวคิด ทศนคติ

นโยบาย วัฒนธรรมองค์การมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา โดยใช้มาตรฐานความระมัดระวังของนิติบุคคลที่มีลักษณะการดำเนินงานหรือกิจการในลักษณะเดียวกับจำเลยมาเป็นหลักเกณฑ์เพิ่มเติมในการกำหนดในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาณของนิติบุคคลสำหรับประเทศไทย นั้นเป็นรูปแบบการพิจารณาที่จะทำให้การลงโทษในความผิดฐานนี้ครอบคลุมได้มากยิ่งขึ้น

แต่หากพิจารณาในเรื่องระดับความร้ายแรงของความประมาทแล้ว ซึ่งได้พิจารณาจากโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาเช่นเดียวกับระบบคอมมอนลอว์แล้ว พบว่าโครงสร้างความรับผิดชอบของไทยไม่จำเป็นต้องมีการพิสูจน์ถึงสภาพจิตใจของผู้กระทำความผิด ดังนั้นความประมาทตามมาตรา 59 วรรค 4 ซึ่งไม่ได้มีการพิจารณาถึงจิตใจของผู้กระทำความผิดซึ่งไม่จะเป็นความประมาทอย่างร้ายแรง ชั่วร้าย หรือประมาทธรรมดา ก็เพียงพอสำหรับความรับผิดชอบทางอาญาของกฎหมายไทย และหากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์เกี่ยวกับเรื่องลักษณะของความผิดดังเช่นประเทศฝรั่งเศส ก็พบว่าความประมาทของไทยเป็นความผิดที่ต้องการผล และทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการกำหนดความประมาทเป็นความผิดทางอาญาก็เพื่อต้องการให้บุคคลใช้ความระมัดระวังในการป้องกันผลที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งในบางฐานความผิดที่มีผลกระทบร้ายแรงต่อสังคมนั้น การลงโทษโดยทางแพ่งเพียงอย่างเดียวมันไม่เพียงพอจึงต้องป้องปรามด้วยการลงโทษในทางอาญา ดังนั้นระดับของความประมาทจึงไม่มีผลต่อความรับผิดชอบทางอาญาตามกฎหมายไทย ดังนั้นความประมาทธรรมดาตามมาตรา 59 วรรค 4 จึงมีความเหมาะสมสำหรับทั้งในบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

แต่ทั้งนี้แม้ว่าระดับของความประมาทจะไม่มีผลต่อการรับผิดชอบทางอาญาของไทย บุคคลหรือนิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาหากเป็นการกระทำโดยประมาทธรรมดา แต่กฎหมายไทยก็ได้มีการนำระดับความประมาทมาใช้ในบางกรณี เช่นพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 ซึ่งเมื่อได้พิจารณาแล้วพบว่าความประมาทอย่างร้ายแรงตามกฎหมายไทยนั้น เป็นกรณีที่ผู้กระทำตระหนักรู้ถึงภัยที่อาจเกิดขึ้นได้ หรือบุคคลในวิสัย และพฤติการณ์เดียวกับผู้กระทำคาดเห็นภัยนั้นได้ ซึ่งถือว่าเป็นการแตกต่างจากความประมาทตาม มาตรา 59 วรรค 4 และมีลักษณะที่ครอบคลุมถึงประมาทโดยจงใจ และประมาทอย่างร้ายแรงของคอมมอนลอว์

นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นก็คือ การปรับใช้นิติวิธีที่ไม่ถูกต้องในการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากประเทศไทยนั้นขาดนโยบายทางอาญาที่ชัดเจนที่จะลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานต่างๆซึ่งรวมถึงความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่านโยบายทางอาญาที่กำหนดความรับผิดชอบของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนส่วนใหญ่จะเป็นเฉพาะ

ความผิดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ส่วนความผิดตามประมวลกฎหมายอาญายังขาดนโยบายที่จะแก้ไขให้ครอบคลุม ทั้งที่เป็นที่ยอมรับในทางวิชาการและทางศาลแล้วว่านิติบุคคลควรจะได้รับ การลงโทษในความผิดฐานต่างๆมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้ไม่มีการบัญญัติหรือแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายให้มีความชัดเจนและมีขอบเขตที่ครอบคลุมฐานความผิดต่างๆ ซึ่งจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น การที่ประเทศไทยได้เริ่มต้นการแก้ปัญหในเรื่องความรับผิดนี้โดยองค์กรศาล ในขณะที่การนิติบัญญัติซึ่งควรจะเป็นวิธีการเริ่มต้นนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนาไปถึง จึงทำให้เกิดปัญหาในการปรับใช้กฎหมายในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างมาก และถือว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ถูกต้องตามนิติวิธีของระบบซีวิลลอว์ที่ศาลจำเป็นต้องปรับใช้กฎหมายตามที่มีอยู่ ปัญหาที่ตามมานั้นก็คืออาจทำให้ขาดความชอบธรรมในการพิพากษาลงโทษได้

ทั้งนี้จากการได้ศึกษาถึงเปรียบเทียบแนวทางที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญห ประเทศไทยซึ่งใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ควรแก้ปัญหาดังกล่าวโดยเริ่มต้นที่การนิติบัญญัติที่ชัดเจนให้นิติบุคคลต้องรับผิดในทางอาญารวมถึงความรับผิดโดยประมาทด้วย และในการบัญญัติกฎหมายนั้นต้องมีการพิจารณาถึงเงื่อนไขของความรับผิด และหลักการที่นำมาใช้ในความรับผิด รวมถึงเงื่อนไขในส่วนของ การบังคับโทษที่เหมาะสมของนิติบุคคลด้วย ซึ่งเมื่อได้มีการแก้ไขปัญหในเรื่องนิติบัญญัติแล้ว องค์กรศาลซึ่งมีหน้าที่ปรับใช้กฎหมายก็จะสามารถปรับใช้กฎหมายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานประมาทตามกฎหมายไทยก็จะไม่เกิดปัญหาต่างๆข้างต้นที่ได้กล่าวไว้อีกต่อไป

จากข้อสรุปดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสนั้นต่างมีนโยบายทางอาญาที่เหมือนกันในเรื่องความรับผิดทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลที่ต้องการให้มีการลงโทษนิติบุคคลง่ายและมากขึ้น แม้จะไม่ได้เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจก็ตาม ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่ามีการให้ความสำคัญกับสุขภาพอนามัยของประชาชนมากขึ้น ดังนั้นแต่ละประเทศก็ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นตามวิธีในระบบกฎหมายของตนเอง จึงทำให้ในปัจจุบันการปรับใช้กฎหมายในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นไปได้อย่างถูกต้องในเรื่องของหลักเกณฑ์ และมีความเหมาะสมในเรื่องของโทษ ซึ่งแตกต่างกับประเทศไทยที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงที่ถูกต้องในเรื่องนี้ ซึ่งควรที่จะได้รับการพัฒนาแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับการลงโทษนิติบุคคลรวมทั้งการกระทำ ความผิดที่เกิดจากการกระทำความผิดโดยประมาทแล้ว ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางในการแก้ไข ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. สิ่งแรกที่ต้องได้รับการแก้ไข คือ การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องความรับผิด ทางอาญาของนิติบุคคล ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถลงโทษใน ความผิดฐานนี้ได้นั้น เกิดขึ้นเนื่องจากการขาดนโยบายที่ชัดเจนที่จะลงโทษนิติบุคคลในเรื่อง ดังกล่าว ทั้งนี้นโยบายทางอาญาของประเทศไทยส่วนใหญ่นั้นมุ่งเน้นไปที่ความผิดเกี่ยวกับ เศรษฐกิจ จึงทำให้ความผิดฐานต่างๆตามประมวลกฎหมายอาญานั้นไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ เหมาะสม ดังนั้นจึงต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

2. การปรับใช้นิติวิธีในการแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องสำหรับระบบซีวิลลอว์ คือ การ เริ่มต้นที่การนิบัติบัญญัติ โดยฝ่ายนิติบัญญัติเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการ บัญญัติกฎหมายให้นิติบุคคลต้องรับผิดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งจะส่งผลให้กระบวนการต่อมาคือการ บังคับใช้กฎหมายขององค์กรที่มีหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมายนั้นสามารถปรับใช้กฎหมายได้อย่าง ถูกต้อง

3. ด้านการบัญญัติกฎหมาย

3.1 พิจารณาในส่วนขององค์ประกอบหรือเงื่อนไขความรับผิด จากการศึกษาลแล้ว เห็นควรให้มีการบัญญัติไว้เป็นแบบเดียวกับประมวลกฎหมายฝรั่งเศส คือเป็นการบัญญัติใน ลักษณะความรับผิดที่เป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป และหากในความผิดใดมีหลักเกณฑ์อื่นเพิ่มเติม หรือ แตกต่างก็ให้บัญญัติเป็นการยกเว้นไว้

ก. เงื่อนไขของความรับผิดในส่วนของผู้กระทำเห็นควรให้ถือเอาการกระทำของ ผู้แทนเป็นการกระทำของนิติบุคคล ซึ่งในการตีความผู้แทนควรตีความในความหมายที่กว้าง ขึ้น

ข. หลักการในการพิจารณา หลักการ Identification Doctrine ซึ่งเป็นหลักการที่ ให้นิติบุคคลต้องรับผิดอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของบุคคลธรรมดา มาปรับใช้เป็นพื้นฐาน ทั้งในความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยเจตนาและประมาท

ทั้งนี้ ในส่วนของความรับผิดจากการกระทำโดยประมาท เนื่องจากการนำหลัก Identification Doctrine มาปรับใช้ประกอบกับมาตรฐานความประมาทของบุคคลธรรมดา

ตามมาตรา 59 วรรค 4 เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอาจจะไม่ครอบคลุมเพียงพอ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและครอบคลุมขึ้นเห็นควรให้นำหลัก Management Failure ซึ่งให้พิจารณาที่ภาพรวมของการบริหารจัดการที่ต่ำกว่ามาตรฐานของนิติบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับจำเลยมาปรับใช้ เพื่อเป็นโอกาสให้ศาลได้พิจารณาถึงแนวคิด ทศนคติ นโยบายของนิติบุคคลประกอบการพิจารณา ทั้งนี้อาจมีการแก้ไขหลักการพื้นฐานของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 ซึ่งเป็นหลักการทั่วไปว่า

“นิติบุคคลพึงรับผิดชอบอาญาสำหรับการกระทำความผิดที่ผู้แทนของนิติบุคคลกระทำให้ขึ้นเพื่อ...”

“ความประมาทของนิติบุคคล ให้รวมถึงการบริหารจัดการระดับสูงที่นิติบุคคลกระทำไปต่ำกว่ามาตรฐานที่นิติบุคคลในประเภทกิจการลักษณะเดียวกันควรมีตามพฤติการณ์นั้นๆ”

ทั้งนี้ในการแก้ไขระบบความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล เห็นควรให้ฝ่ายนิติบัญญัติพิจารณาถึงฐานความผิดที่ประสงค์จะลงโทษนิติบุคคลด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจุบันได้มีการยอมรับให้นิติบุคคลมีความผิดฐานต่างๆมากขึ้น จึงควรที่จะบัญญัตินิติบุคคลรับผิดชอบเป็นการทั่วไปเพื่อให้ครอบคลุมกรณีการกระทำความผิดฐานต่างๆของนิติบุคคลทั้งที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบันและและรองรับฐานอื่นๆที่อาจมีการกระทำความผิดขึ้นในอนาคต ซึ่งหากมีการวางบทบัญญัติกฎหมายไว้แล้ว จะส่งผลให้ศาลสามารถปรับใช้กฎหมายลงโทษนิติบุคคลในฐานความผิดที่โดยสภาพนิติบุคคลสามารถกระทำได้

3.2 พิจารณาในส่วนผลของความรับผิด คือ โทษในทางอาญาของนิติบุคคล เห็นควรให้มีการบัญญัติแยกโทษไว้ต่างหากจากบุคคลธรรมดา และกำหนดรูปแบบของโทษไว้ในหลายลักษณะ เพื่อที่จะได้นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของความผิด ซึ่งในกรณีเป็นการกระทำความผิดร้ายแรงก็อาจลงโทษขั้นรุนแรง เช่น ยุบกิจการ เพิกถอนใบอนุญาต เป็นต้น ซึ่งเห็นว่าสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลได้ดียิ่งขึ้น อาจมีการบัญญัติแก้ไขไว้ในมาตรา 18 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นมาตราที่บัญญัติในเรื่องโทษของบุคคลธรรมดาไว้ โดยอาจมีการแก้ไขว่า

“มาตรา 18 โทษสำหรับนิติบุคคล มีดังนี้...”

ทั้งนี้ในส่วนโทษปรับนั้น เห็นควรให้มีการบัญญัติอัตราค่าปรับเอาไว้ซึ่งอาจเป็นการกำหนดในอัตราขั้นสูงโดยเทียบกับบุคคลธรรมดาเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากหาก

ไม่ได้มีการกำหนดอัตราค่าปรับไว้เหมือนเช่นประเทศอังกฤษแล้วเห็นว่าอาจเกิดปัญหาในเรื่องการ
ใช้ดุลพินิจซึ่งอาจเกิดปัญหาในเรื่องของการบังคับโทษและการลงโทษได้

สำหรับความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทนั้นก็ไปในลักษณะเดียวกัน คือ
ควรมีการกำหนดโทษไว้หลากหลายรูปแบบเพื่อให้ศาลสามารถลงโทษได้ตามความร้ายแรงของ
ผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นการลงโทษปรับ การห้ามประกอบกิจการ และการประกาศหรือแจกจ่าย
คำพิพากษา เป็นต้น

4. ด้านการบังคับใช้กฎหมาย ศาลซึ่งเป็นองค์กรบังคับใช้กฎหมายต้องปรับใช้
กฎหมายภายในกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งถือเป็นหลักตามระบบซีวิลลอว์ แต่ทั้งนี้เมื่อได้มีการ
แก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจนดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ปัญหาการบังคับกฎหมาย
ในเรื่องดังกล่าวก็จะไม่เกิดอีกต่อไป